

دانشگاه کردستان

شیوه استناد: مرادی، خدیجه (۱۳۹۶) رویکردهای سرگرمی محور به ترویج و معرفی کتاب: مطالعه موردی برنامه کتاب‌باز. فصلنامه پژوهش‌های خواندن، ۱ (۲)، ۶۸-۸۴.

رویکردهای سرگرمی محور به ترویج و معرفی کتاب: مطالعه موردی برنامه کتاب‌باز

Entertainment-based approaches to promoting and introducing books: A Case Study of the Ketab Baz

Khadijeh Moradi

خدیجه مرادی^۱

Abstract

Purpose: The purpose of this research is to analyze the book program as a routine distributed program on the TV of the Islamic Republic of Iran in the field of books and reading. The reason for choosing this program is its goal of making entertainment and in introducing and promoting the book.

Method: The statistical population of the study is all the distributed programs in the first chapter of the Ketab Baz (۱۲۸ programs) that was collected through the Nasim Network website. The method of research is qualitative content analysis and the data collection tool is a researcher-made checklist.

Findings: The results of the study showed that the use of Intimate atmosphere, which connects the concept of third place and also the use of a variety of entertaining approaches can be effective in introducing the book and promoting reading. Using known people and expressing their experiences in reading books and introducing effective books by them can

چکیده

هدف: انجام این پژوهش با هدف تحلیل برنامه کتاب‌باز به عنوان یکی از اولین برنامه‌های روتین تلویزیون جمهوری اسلامی ایران در زمینه کتاب و کتابخوانی است. دلیل انتخاب این برنامه توجه به سرگرمی و نشاط در معرفی و ترویج کتاب و کتابخوانی بوده است.

روش: جامعه آماری پژوهش کلیه برنامه‌های پخش شده در فصل اول کتاب‌باز است که از طریق وبسایت شبکه نسیم گردآوری شده است. روش انجام پژوهش تحلیل محتوای کیفی و ابزار گردآوری داده‌ها سیاه‌واری محقق ساخته است.

نتایج: استفاده از رویکردهای نشاط‌آور و سرگرم‌کننده می‌تواند در ترویج کتابخوانی مؤثر باشد. استفاده از افراد شناخته‌شده و بیان تجربه‌های آنان درباره کتابخوانی و معرفی کتاب‌های تأثیرگذار توسط آن‌ها می‌تواند افراد را به کتابخوانی دعوت نماید. تحلیل محتوای ۱۲۸ برنامه نشان داد که خانواده در دوران کودکی نقش مؤثر در عادت به خواندن داشته و قصه‌گویی در دوران پیش از دبستان در تقویت قدرت شنیداری و افزایش تخیل نقش مهمی را ایفا

^۱ دانشجوی علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه الزهراء، khadijemorady@gmail.com

invite people to reading.

Content analysis of ۱۲۸ TV program showed that family and storytelling were the most factor to engage participants in reading books. Peom, literature and history were the priority topics in their reading. And classic works such as Saadi, Hafez declared to be read the most. Gabriel Garcia Marquez's "One Hundred Years of Solitude" was the most effective book which mentioned by participants. Public organizations such as public libraries may use these approaches alike to absorb more clients. And make interested environment to inform people with library services.

Lack of contemporary works, lack of introducing libraries and information centers and lack of librarian presence in this program was the most critics we could point to.

Keywords: intertainment, KetabBaz, Reading, Book Review,

نموده است. شعر، ادبیات و تاریخ به ترتیب اولویت‌های خواندن مهمانان را تشکیل داده و آثار نویسندگان کلاسیک ایرانی همچون مولوی، حافظ، سعدی مورد توجه بسیاری از مهمانان بوده است. در ادبیات آثار مارکز و کتاب صدسال تنهایی وی بیشترین تأثیر را بر مهمانان گذاشته و توسط آن‌ها معرفی شده است. نهادهای مختلف فرهنگی که در زمینه کتاب فعالیت می‌کنند همچون کتابخانه‌های عمومی که با همه افراد جامعه سروکار دارند می‌توانند جهت جذب مخاطب از این گونه فعالیت‌ها در کتابخانه‌های خود استفاده نمایند تا کتابخانه از محیط کسل‌کننده که باعث دوری برخی از افراد می‌گردد به محیطی شاد و جذاب تبدیل گردد همچنین کتابخانه‌ها می‌توانند با چنین برنامه‌هایی همکاری کرده و باعث شناخت بیشتر مردم از خدمات و امکانات این مراکز گردند. عدم معرفی آثار برگزیده نویسندگان مطرح معاصر ایرانی و همچنین معرفی نکردن مراکز مهم مرتبط با کتاب از جمله کتابخانه و عدم مصاحبه با کتابداران می‌تواند از ضعف‌های عمده این برنامه باشد.

کلیدواژه: سرگرمی، کتاب‌باز، کتابخوانی، معرفی کتاب

مقدمه

کتاب و کتابخوانی همواره یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه جوامع مختلف در نظر گرفته می‌شود. با ظهور فناوری‌های مختلف ارتباطی و اطلاعاتی، کتاب به‌عنوان یک رسانه چاپی همچنان به حیات خود ادامه داده و به دلیل ویژگی‌های منحصر به فردی که در مقایسه با دیگر رقبای خود داشته به‌عنوان یکی از رسانه‌های تأثیرگذار معرفی می‌شود. ظهور فناوری‌های مختلف نه تنها نتوانسته است از اهمیت کتاب بکاهد بلکه در بسیاری از موارد استفاده از این فناوری‌ها باعث گسترده‌تر شدن آن نیز شده است. برای مثال، تهیه کتاب‌های صوتی دسترسی نابینایان و کم‌بینایان را به کتاب افزایش داده و محمل‌های مختلف مثل کتاب‌های الکترونیکی و وب در دسترسی آسان‌تر به آن نقش داشته است و شبکه‌های مجازی همچون تلگرام، اینستاگرام، فیس‌بوک و ... در معرفی و تبلیغ آن مؤثر بودند. بررسی‌های مختلف در جامعه کنونی نشان می‌دهد که علی‌رغم اهمیت والای کتاب و کتابخوانی، جامعه ایرانی استقبال کمی از آن دارند. برخی

صاحب‌نظران تبلیغات و اطلاع‌رسانی کم در حوزه کتاب را یکی از علل کم اقبال به این رسانه مهم عنوان کرده‌اند. تلویزیون به‌عنوان یکی از رسانه‌های فراگیر می‌تواند در این زمینه نقش مهمی را ایفاء کند. بر اساس پژوهش مرکز تحقیقات صداوسیما در سال ۱۳۹۱ (به نقل از زارعی، ۱۳۹۲) ۵۲ درصد از ۱۵۳۰۷ نفر از افراد ۱۸ تا ۳۵ ساله در تهران و ۳۱ شهر کشور، اوقات فراغت خود را به تماشای تلویزیون می‌پردازند و بیشتر آن‌ها به خواندن کتاب به‌عنوان سرگرمی می‌نگرند.

برنامه‌های تولید شده در حوزه‌های کتاب، کتابخوانی، خواندن، نشر و سایر حوزه‌های مرتبط با آن در چند سال اخیر در تلویزیون کشور ایران را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد: دسته اول، برنامه‌های مناسبی هستند که در روزهای همچون برپایی نمایشگاه بین‌المللی کتاب یا هفته کتاب رونق می‌گیرند و دسته دوم، برنامه‌های روتین و دنباله‌داری هستند که جزء تولیدات منظم شبکه‌های مختلف بوده و برای مخاطبان علاقه‌مند خود تهیه می‌شوند (روشنی، ۱۳۹۵) این گونه برنامه‌ها معمولاً بیشتر کارشناسی و دارای مخاطبان خاص و تخصصی بوده و به سمت فرهیختگی و روشنفکری گرایش دارند و در بسیاری از آنان کتاب‌های تخصصی معرفی می‌گردد. در سال‌های اخیر برنامه‌هایی که دارای رویکرد طنز بوده‌اند مانند خندوانه و دورهمی به ترویج فرهنگ کتابخوانی و همچنین معرفی کتاب پرداخته‌اند و براساس پژوهش مرادی و یغموری (۱۳۹۵) کتاب‌های معرفی شده در برنامه خندوانه و مسابقات کتابخوانی اجرا شده در آن باعث علاقه‌مند شدن مردم و ترغیب آن‌ها به خواندن کتاب‌های معرفی شده در برنامه شده است.

برنامه جدیدی که در سال ۱۳۹۵ با رویکرد سرگرمی و به‌صورت منظم از تلویزیون درباره کتاب ساخته شده است برنامه کتاب‌باز است. برنامه کتاب‌باز سعی دارد از وجه سرگرمی به کتاب نزدیک شود. محمدرضا رضائیان، کارگردان این برنامه هدف خود را از ساخت برنامه کتاب‌باز اینگونه بیان می‌کند: "می‌خواستیم برنامه سرگرم‌کننده‌ای بسازیم و فرهیختگی و پز روشنفکری را از کتاب دور کنیم و به بیننده بگوییم که خیلی راحت می‌توان از کتاب خواندن لذت برد اما این را هم می‌دانیم که کتاب خواندن برای افراد فرهیختگی می‌آورد" (خبرگزاری فارس، ۱۳۹۶).

این برنامه در دو فصل اول و دوم ساخته شده است. فصل اول آن به کارگردانی محمدرضا رضائیان و با اجرای امیرحسین صدیق در روزهای یکشنبه الی پنج‌شنبه ساعت ۲۰ از شبکه نسیم^۱ سیمای جمهوری اسلامی در ۱۲۸ قسمت پخش شد. در زمان انجام این پژوهش فصل دوم آن نیز در شبکه نسیم در حال پخش است. فصل اول برنامه کتاب‌باز همزمان با آغاز نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران در شبکه دوم سیما

^۱ شبکه نسیم یک شبکه تخصصی در حوزه تفریح و سرگرمی سیما (نشاط و سرگرمی شعار شبکه نسیم هم هست)

شروع و در شبکه نسیم تولید آن ادامه یافت. وبسایت^۱ شبکه نسیم در توضیح این برنامه تلویزیونی آورده است: "کتاب‌باز به موضوعات گوناگونی در حوزه‌ی کتاب خواهد پرداخت و با تمرکز به وجوه سرگرم‌کننده کتاب، حال خوب کتابخوانی را با بینندگان به اشتراک خواهد گذاشت." کتاب‌باز در قالب یک برنامه سی‌دقیقه‌ای و مجری محور، در نظر دارد در فضایی صمیمانه و در گفتگوهای بدون تکلف مجری با میهمان‌هایش به معرفی کتاب پردازد و فهرستی از کتاب‌های مفید و خواندنی را به مخاطب عرضه کند. برخی از ویژگی‌های این برنامه به شرح زیر است:

۱- نام برنامه

نام برنامه هوشمندانه انتخاب شده و دارای نوعی خلاقیت است زیرا کتاب‌باز دارای چندین مفهوم است و معانی مختلفی را در ذهن مخاطب بازنمایی کرده و وی را در وهله اول به تفکر وامی‌دارد. کتاب‌باز می‌تواند ۱- فردی باشد که با کتاب، بسیار سروکار دارد و مرتب در کتاب و خواندن غوطه‌ور است و کتاب جزئی از زندگی او است ۲- کتاب‌باز می‌تواند کتابی باز باشد که همه افراد را به خواندن فرامی‌خواند ۳- کتاب‌باز می‌تواند به این مفهوم باشد که کتاب، باز، هست.

یکی از مهمانان برنامه^۲ که توجه کردن به نشانه‌شناسی آثار را مهم می‌داند و موضوع را بر محمل ترجیح می‌دهد تعبیر جالبی از نام برنامه کتاب‌باز در هنگام گفتگو با مجری ارائه می‌دهد. از دید وی کتاب‌باز از دو کلمه کتاب و باز تشکیل شده است که کتاب؛ وقتی کتاب را باز می‌کنیم و معکوس می‌بینیم، شبیه پرنده است و باز که در فرهنگ ایرانی جایگاه ویژه‌ای دارد. چشمان نکته‌سنجی دارد، تیزبین است جاهایی از عقاب تیزبین تر است و سرعتش بیشتر است و قدرت مانور بیشتری دارد.

۲- مجری برنامه

یکی از عوامل مهم برای جذابیت یک برنامه، مجری آن است. کتاب‌باز نیز جهت جذابیت بیشتر، از یک مجری نام آشنا استفاده کرده است. امیرحسین صدیق بازیگر نام‌آشنایی است که سابقه حضور در سریال کتاب‌فروشی هدهد^۳ را در کارنامه خود دارد که به موضوع کتاب و کتابخوانی در سال‌های گذشته پرداخته است. همانگونه که کارگردان برنامه عنوان می‌کند، "هیچ برنامه‌ای تا به حال درباره کتاب و کتابخوانی در تلویزیون نبوده است که یک چهره شناخته‌شده اجرای آن را بر عهده بگیرد و به‌طور

^۱<https://tvnasim.ir/program/%DA%A9%DA%AA%DA%AV%DA%A8%20%DA%A8%DA%AV%DA%B2>

^۲ - جهانگیر الماسی (بازیگر)

^۳ - کتاب‌فروشی هدهد یک مجموعه تلویزیونی محصول ۱۳۸۵ به کارگردانی مرضیه برومند، نویسندگی نغمه ثمینی و تهیه‌کنندگی ایرج محمدی و مهران مهام است که از شبکه پخش سه شد.

غیرمستقیم بیننده را به کتابخوانی دعوت کند." در اولین قسمت برنامه کتاب‌باز امیرحسین صدیق اعلام می‌کند که چند سالی است به واسطه کار از خواندن کتاب بازمانده و خود کتاب‌باز نیست و سعی دارد تا در این پاتوق و گفتگو با کتاب‌بازها به فضای خواندن کتاب بازگردد. وی خواندن کتاب را از سال‌های آخر دوران دبستان شروع کرده و از دوران کودکی عادت به خواندن داشته است و به این سؤال که چه چیزی باعث شد که وی کتاب نخواند؟ اینگونه پاسخ می‌دهد که "شاید به دلیل این بوده که سرعت زندگی خیلی زیاد بوده است، شاید چون زیاد خواندم گفته‌ام حالا بروم دنبال زندگی و کار." اما به گفته خودش "این‌ها همه بهانه است و معتقد است وی به فاروقور مغز افتاده و قصد دارد مجدد وارد دنیای کتاب و خواندن شود."

۳- مخاطبان برنامه

کارگردان برنامه، مخاطبان کتاب‌باز را عموم مردم و مخاطبان ۲۰ سال به بالا معرفی می‌کند. برنامه نگاهی عام داشته و بخش‌هایی را نیز به کودک و نوجوان اختصاص داده است.

۴- دکور برنامه

«برنامه کتاب‌باز، پاتوق رنگی امیرحسین صدیق و مهمان‌هایش» توصیفی است که یک خبرنگار از دکور برنامه کتاب‌باز، زمانی که برای اولین بار وارد آن می‌شود، ارائه می‌دهد. فضای دکور برنامه، صمیمی و متشکل از انواع رنگ‌های مختلف است و همچون پاتوقی برای کتابخوانی است. دیوارهای آن از رنگ‌های مختلفی تشکیل شده و هیجان رنگ قرمز و آرامش رنگ سبز را در کنار هم به مخاطب القا می‌کند. در چپ دکور از المان‌های معماری قدیمی ایرانی همانند درب چوبی و ترکیب شیشه‌های رنگی استفاده شده و وسایل قدیمی همانند تلویزیون سیاه‌وسفید، گرامافون، دوربین و به‌خصوص دستگاه ماشین‌نویس قدیمی که به موضوع برنامه کتاب‌باز نیز بسیار نزدیک است در چیدمان آن دیده می‌شود. روی یکی از دیوارها سردیس‌هایی از بزرگان و مشاهیر ایرانی چیده شده که به انتخاب میهمان برنامه به‌عنوان یادگاری به وی اهدا می‌گردد. روی دیوار دیگر، عکس‌هایی از مهمانان برنامه که حاصل سلفی مجری برنامه با آن‌ها است، نصب شده است که به آن دیوار خاطرات گفته می‌شود.

۵- تلفیق غذای جسم با غذای روح در دکور

دیواری متحرک در دکور برنامه تعبیه شده است که فضایی دو وجهی را به بیننده نشان می‌دهد. یک سمت آن کتابخانه‌ای با انواع کتاب‌هاست که غذای روح را تداعی می‌کند و در پشت آن آشپزخانه

مانندی است که غذای جسم را فراهم می‌آورد و مجری برنامه به فراخور موقعیت از یکی از قسمت‌ها استفاده می‌نماید.

۶- سرگرمی در برنامه

همان‌گونه که در مقدمه ذکر شد یکی از ویژگی‌های برنامه کتاب‌باز توجه به جنبه سرگرمی و ایجاد محیطی شاداب جهت جذب مخاطب به برنامه و سپس سعی در توجه وی به بحث کتاب و کتابخوانی است. در همین راستا در طول برنامه علاوه بر صحبت‌های مجری و میهمان، برای جذابیت بیشتر برنامه برخی اقدامات توسط مهمانان انجام گرفت که در زیر به برخی از آن‌ها اشاره شده است:

- معرفی کتاب‌های موردعلاقه: برخی مهمانان کتاب‌هایی که از مطالعه آن لذت برده بودند را با خود به برنامه آوردند و آن را برای بینندگان معرفی کردند و قسمت‌هایی که باعث علاقه آنان به آن کتاب شده بود را تشریح نمودند.
- معرفی آثاری که خود مهمانان به نگارش درآورده بودند.
- خواندن شعر توسط برخی از مهمانان.
- خواندن برخی از غزلیات دیوان حافظ.
- معرفی کتاب با طراحی و صحافی ویژه توسط یکی از میهمان با توجه به حوزه موضوعی خود.
- تعریف کتابشناس و معرفی کتابداری با یادی از زنده‌یاد ایرج افشار و استاد ستوده به‌عنوان کتابشناس‌های معروف.
- پانتومیم با عنوان کتاب‌ها و معرفی کتاب بعد از اجرای پانتومیم با هدف معرفی غیرمستقیم آثار به بینندگان.
- هایکو با عناوین کتاب‌ها.
- خواندن بخش‌هایی از یک کتاب در یک بخش از برنامه به نام رادیو کتاب.
- یادداشت ۱۱ داستان کوتاه مشترک در یک دفترچه.
- انتخاب سردیس بزرگان توسط مهمانان و اهدای آن به ایشان توسط برنامه.

۷- بخش‌های مختلف برنامه

- ✓ آشپزی در برنامه توسط مجری.
- ✓ قصه‌گویی بزرگ‌ترها برای کودکان و قصه‌گویی کودکان برای بزرگ‌ترها.
- ✓ شوخی با مردم در زمینه کتاب.

- ✓ حضور در نانوایی، چاپخانه، کافی شاپ، جمعه بازار، کتابخانه ملی، زورخانه.
- ✓ پذیرایی از مهمانان با چای، دم‌نوش و شربت توسط مجری.
- ✓ کتابخوانی مسعود فروتن (هنر شفاف اندیشیدن و نامه‌ها به همسرم): مخاطب لذت کتابخوانی و حس شنیدن را بچشد.
- ✓ سلفی مجری با میهمانش و چاپ عکس در لحظه با دوربین‌های قدیمی، باعث جذب مخاطب بیشتر در یک فضای نوستالژیک است.
- ✓ کمپین پنجشنبه‌های کاغذی.
- ✓ معرفی فعالیت‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- ✓ معرفی مرکز تبادل کتاب.
- ✓ معرفی کاغذتا.
- ✓ تصویرگری کتاب کودک.

۸- نامه، راه ارتباطی بینندگان با برنامه

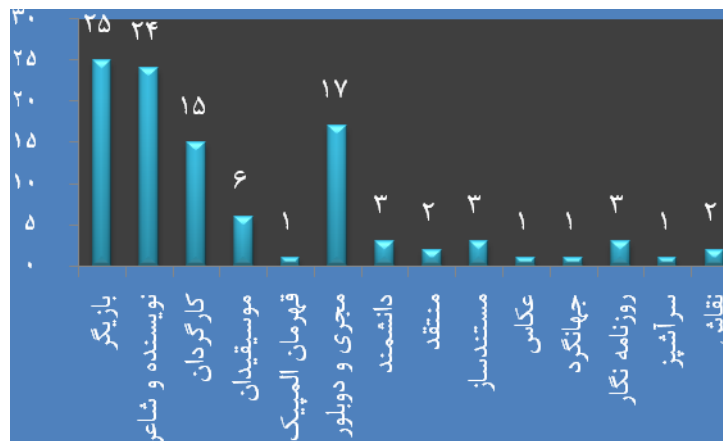
جمله زیر در طول برنامه به صورت زیرنویس جهت اعلام نظرات بینندگان درباره برنامه درج می‌گردد: "دوست داریم برای ما نامه بفرستید، یا حتی کارت پستال، اما اگر حوصله‌ی این‌ها رو ندارید (وجه حیف) به شماره ۳۰۰۰۸۷۸۷ پیامک بزنید و نظراتان را درباره پاتوق کتاب‌باز بگویید." درخواست نوشتن نامه برای برنامه یکی از خلاقیت‌های برنامه کتاب‌باز بوده که در راستای هدف این برنامه است. نامه‌نگاری یکی از ابزارهای افزایش قدرت نگارش و از طرفی مستلزم خواندن کتاب است.

مهمانان کتاب‌باز

اولین مهمان برنامه کتاب‌باز، مصطفی رحماندوست بود و بعد از وی بسیاری از هنرمندان و اهالی فرهنگ و ادب به پاتوق کتاب‌باز دعوت و حول موضوع کتاب و کتابخوانی به گفتگو نشستند. نمودار زیر به تفکیک تعداد مهمانان همراه با تخصص آنان را نشان می‌دهد:

مهمانان حاضر در برنامه از چهره‌های سرشناس و شناخته‌شده در حوزه‌های موضوعی مختلف اعم از بازیگر، نقاش، عکاس، ورزشکار، سرآشپز، موسیقی‌دان، شاعر، نویسنده، طنزپرداز و ... بودند. در بیشتر موارد بحث و گفتگوی برنامه با پرسشی در زمینه ارتباط کتاب و حرفه تخصصی میهمان و نقش و تأثیر خواندن در موفقیت آن‌ها در حوزه کاری‌شان آغاز می‌گردید برای مثال فوتبال و کتاب، آشپزی و کتاب،

آهنگسازی و کتاب، مستندسازی و کتاب، بازیگر و کتاب، فیلمبرداری و کتاب .... پاسخ به این سؤال از سوی مهمانان، می‌تواند اهمیت کتاب و خواندن از دیدگاه آنها، نوع نگاهشان به کتابخوانی و نقش مؤثر خواندن کتاب در موفقیت آنان در حوزه‌ی تخصصی‌شان از زبان خود آن‌ها را ارائه نماید.

نمودار ۱. مشاغل مهمانان برنامه کتاب‌باز

یافته‌های پژوهش

۱- نظر شما درباره اهمیت کتاب و نقش آن در موفقیت کاری شما چیست؟
در پاسخ به این پرسش مهمانان موارد زیر را مطرح نمودند:

✓ افزایش دایره واژگان و سخنوری بهتر:

بسیاری از مهمانان به تأثیر خواندن کتاب در افزایش دایره واژگان اشاره کردند. یکی از ورزشکاران میهمان برنامه به افزایش واژگان و همچنین تقویت قدرت سخنوری از طریق خواندن کتاب اشاره کرد و گفت: "چون قهرمانان ادبیات خوبی نداشتند و جلوی دوربین نمی‌توانستند خوب حرف بزنند و دایره واژگانی خوبی نداشتند. به همین جهت رفع این معضل در عرصه قهرمانی که عرصه جلوه‌گری است شروع به کتاب خواندن کردم." برخی دیگر اعتقاد داشتند چون انسان از طریق زبان فکر می‌کند هرچه دایره واژگانی وسیع‌تری داشته باشد، بهتر فکر کرده و تصمیم‌های بهتری در زندگی خواهد گرفت.

✓ رابطه کتاب با تمامی حوزه‌ها:

تمامی مهمانان در حوزه‌های مختلف ارتباط تنگاتنگ خواندن کتاب و موفقیت حوزه کاری خود را مهم دانستند و خواندن را یکی از مهم‌ترین ابزارهای رسیدن به پختگی در حرفه خود برشمردند. یکی از معجزیان ورزشی فوتبال در اهمیت نوشتن و ثبت رویدادها در کتاب و ماندگاری وقایع ورزشکاران به خاطره‌ای از المپیک اشاره کرد و گفت:

"کنار گروه‌های ورزشی در المپیک یک نویسنده حضور داشت که تمامی لحظات را دقیق ثبت می‌کرد."
✓ ظرفیت صادرات فرهنگی از طریق کتاب:

یکی از موارد مهم مطرح شده در یکی از برنامه‌های کتاب‌باز اشاره به صادرات کالای فرهنگی کتاب بود. صادرات کالاهای فرهنگی در توسعه اقتصادی و فرهنگی و شناسایی محصولات فرهنگی ایرانی به دیگر جوامع اهمیت بالایی داشته و تأثیرات مثبت و قابل توجهی روی کل تجارت می‌گذارد. عواملی مانند دین، زبان و فرهنگ مشترک در صادرات کالاهای فرهنگی از جمله کتاب مؤثر هستند (صالحی امیری، کاوسی، تقدسی، ۱۳۸۹). محمدکاظم کاظمی شاعر و نویسنده افغان به این امر تأکید می‌کند وی کشورهای افغانستان، تاجیکستان و ایران را که دارای زبان، خط، آداب معاشرت، فرهنگ و ادبیات عامیانه بسیار نزدیکی به هم هستند را متعلق به ایران فرهنگی بزرگ که وطن زبان فارسی بوده است، می‌داند. وی کتاب را بزرگ‌ترین پل ارتباطی بین افغانستان و ایران در این سال‌ها می‌داند به گفته‌ی وی "حدود ۸۰ الی ۹۰ درصد کتابخانه‌ها و کتاب‌فروشی‌های افغانستان کتاب‌های ایرانی هستند یعنی کتاب‌هایی که در داخل ایران چاپ شده است. بیشتر کتاب‌هایی که خوانده‌ام چاپ ایران بوده است حتی رمان‌های خارجی با ترجمه مترجمان ایرانی و چاپ در داخل ایران".

۲- رابطه کتاب و هنر برای مثال اقتباس کتاب در آثار هنری مثل سینما، نقاشی، موسیقی، عکاسی، دوبله، خوانندگی، مستند چگونه است؟

اقتباس به‌ویژه اقتباس آثار داستانی چشم‌اندازهای نوینی را برای معرفی ادبیات یک ملت به جهانیان می‌نمایاند. بسیاری از نویسندگان از طریق اقتباس اثرشان در یک کار هنری به سرتاسر جهان شناسانده شده و آثارشان در کشورهای دیگر مورد توجه افراد مختلف قرار گرفته است (لزگی، مراد عباسی، ۱۳۸۹). یکی از سؤال‌هایی که از مهمانان در برنامه پرسیده شد تبدیل یک کتاب به هنری بود که میهمان برنامه در آن تخصص داشت و به اقتباس کتاب در آثار هنری اشاره می‌کرد. همه مهمانان برنامه اعتقاد داشتند که آثار ادبی موفق‌تر از سینما و فیلم‌هایی هستند که از روی آن‌ها اقتباس شده‌اند به این دلیل که در آثار ادبی عنصر تخیل زیاد است و معانی توسط خواننده در ذهن بازنمایی می‌گردد برخلاف فیلم و سینما که تخت هستند و

معنای خاصی را القا می‌نمایند. در زیر نمونه‌هایی از پرسش و پاسخ مجری و مهمانان در این زمینه ارائه می‌گردد:

- آیا می‌توان یک کتاب را به تابلوی نقاشی تبدیل کرد و چه کتابی را علاقه‌مند بودید که تبدیل به نقاشی کنید؟ «خیر نمی‌توان یک کتاب را در یک تابلوی نقاشی کشید. کتاب **از رنجی که می‌بریم** اثر جلال ال احمد را دوست داشتم به نقاشی تبدیل کنم».
- آیا می‌توان برای یک کتاب یک موسیقی ساخت و چه کتابی را علاقه‌مند بودید به موسیقی تبدیل کنید؟ بله، هرکسی برداشت خاصی از خواندن یک کتاب دارد برای کتاب می‌توان موسیقی نوشت وقتی یک کتابی را می‌خوانم یک موزیک در داخل ذهنم است. «دوست داشتم موسیقی رمان **کوری** اثر ژوزه ساراماگو. **دزیره** اثر آن ماری سلینکو را بسازم».
- دوست دارید جای کدام شخصیت یک کتاب صحبت کنید؟ «جای تمام شخصیت‌های **شازده کوچولو** دوست دارم صحبت کنم».
- نقش کتاب در بازیگری چیست و دوست دارید جای کدام شخصیت یک کتاب بازی کنید؟ از طریق خواندن کتاب و همچنین نوشتن می‌توان بازیگری را یاد گرفت.
«شخصیت ایلیا ایلچ آبلوموف در کتاب **آبلوموف** اثر ایوان گنچاروف»
«کاراکترهای عاشق‌پیشه همچون فرهاد، رومئو را دوست دارم که بازی کنم»
«یکی از **برادران کارامازوف** و **گروگر** در کتاب **گرگ بیابان**»
«کانوریس در کتاب **مردهای بی کفن و دفن** اثر ژان پل سارتر و در عرفان بایزید بسطامی»
«خیلی دوست داشتم نقش زری در کتاب **سوشون** اثر سیمین دانشور را بازی کنم که این اتفاق در تئاتر برای من افتاد».
- آیا یک کتاب را تاکنون با ریتم و با صدای بلند خوانده‌اید؟ بله

۳- رابطه بین هنر و خواندن چگونه است؟

در پاسخ به این سؤال، هنرمندان حاضر در برنامه هنر را جوششی که برخاسته از خود فرد است، معرفی کردند که خواندن می‌تواند بر عمق آن بیفزاید و آن را گسترده‌تر نماید. شاعر، نقاش و آهنگساز میهمان برنامه در پاسخ به سؤالی که آیا خواندن بر هنر آن‌ها تأثیر گذاشته است؟ پاسخ داد که «اصل هنر ارتباطی به مطالعه ندارد به این معنی که هنر ارتباطی به سواد ندارد. سواد و خواندن می‌تواند آن را بسط داده و گسترده‌تر نماید. هنرمند برای ساخت یک اثر هنری ممکن است بسیار بخواند اما در نهایت باید خودش

باشد و اثری از خود برجای بگذارد. در شعر شاعران بزرگی هستند که سواد آنچنانی ندارند. در شعر باید ابتدا جوششی اتفاق بیفتد شعر حاصل جهان بینی هر انسان است و کوشش بعد آن برای ترمیم و بسط آن است. خواندن باعث می شود نگاه یک شاعر شاعرانه تر شود.^۱

۴- تعریف شما از مطالعه چیست؟

معنای واژه مطالعه در لغت نامه دهخدا، نگریستن به هر چیز برای واقف شدن به آن و تأمل و تفکر و اندیشه است. در پاسخ به سؤال فوق، همه مهمانان برنامه اعتقاد داشتند مطالعه فقط خواندن کتاب یا یک متن نوشته شده نیست. بیشتر آنان مطالعه میدانی را یکی از انواع مطالعه‌های تأثیرگذار معرفی کردند. مطالعه میدانی هم می تواند نوعی خواندن تلقی شود. می توان از جهان لحظه به لحظه دریافت داشت و این دریافت معنی اش مطالعه است. خوب نگاه کردن، خوب شنیدن، تماشای یک فیلم، گوش دادن به یک موسیقی، دیدن یک مستند، مشاهده رفتار انسان‌ها، طبیعت، سفر کردن، شنیدن خاطرات بزرگ ترها، دقت کردن در محیط اطراف و ... می تواند نوعی مطالعه در نظر گرفته شود. یکی از مهمانان^۱، تماشای یک مسابقه فوتبال را نوعی مطالعه عنوان کرد و گفت: «حتی نگاه کردن فوتبال نیز نوعی مطالعه است. چون می توان اتفاقات خوب و بد زندگی را از طریق آن بهتر فهمید؛ تحمل کردن سختی‌ها در هنگام مشکلات و غره نشدن به لذت شادی‌ها در هنگام خوشی مواردی هستند که فوتبال به ما می آموزد.» یکی دیگر از مهمانان^۲ نگاه عمیق داشتن در زندگی و مطالعه را مهم و هر دو را نوعی مطالعه دانست. به اعتقاد وی: «تجربه مطالعه است، زندگی کردن مطالعه است اگر به همه چیز عمیق نگاه کنیم و برعکس آن هم هست به شرطی که شما عمیق بخوانید.»

۵- چگونه کتابخوان و اهل خواندن شدید؟

بسیاری از مهمانان حاضر در برنامه در پاسخ به این سؤال؛ دوران کودکی خود را آغاز کتابخوانی اعلام کردند و بیشتر آن‌ها نقش خانواده به ویژه پدر و مادر خود را در علاقه مند شدن خود مؤثر دانستند. برخی از مهمانان از دوران قبل از تحصیل به واسطه قصه گویی مادر بزرگ، مادر و دیگر اعضای خانواده و با شنیدن قصه‌ها به دنیای کتاب وارد شدند و با اجرای نمایشی برخی از قصه‌ها دل بسته کتابخوانی گردیدند. حضور کتاب و وجود کتابخانه در محیط خانه و دسترسی آسان به کتاب و دیگر منابع چاپی مورد دیگری است

۱. محمدحسین مینافی، مجری تلویزیونی و گزارشگر فوتبال، گزارشگر برنامه ۹۰.

۲. سیدحمیدرضا برقی، شاعر

که مهمانان آن را عاملی برای جذب خود به کتاب در دوران کودکی عنوان کردند. داشتن کتاب‌های فراوان توسط پدر و یا وجود کتاب‌های زیاد در خانه و خواندن آن‌ها توسط والدین و دیگر اعضای خانواده از نکات دیگری بود که به آن اشاره شد.

تعدادی از مهمانان که اغلب متعلق به دهه ۵۰ و اوایل دهه ۶۰ بودند، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان را در کتابخوان شدن خود مؤثر دانستند. برخی از مهمانان به درس انشاء و همچنین نقش برخی معلم‌های دوران تحصیل خود اشاره کردند و تشویق، اهدای کتاب و برپایی کتابخانه از سوی ایشان را عامل مهمی در علاقه‌مند شدن و جذب به کتابخوانی خود دانستند. مطالعه مجله کیهان بچه‌ها در جذب و عادت به خواندن بسیاری از مهمانان به کتابخوانی در دوران کودکی و نوجوانی مؤثر بوده است. در برخی دیگر جذابیت یک کتاب خوانده شده باعث ورود آنان به دنیای کتابخوانی شده است. برای مثال: «از دوران نوجوانی با خواندن یک کتاب مانند **دزیره** به کتابخوانی علاقه‌مند شدم.» یا «با خواندن کتاب **سگ ولگرد** چخوف که توسط فردی به من اهدا شد دچار جنون کتابخوانی شدم.» «**خواجه تاجدار** من را علاقه‌مند به کتابخوانی و تاریخ کرد.»

یکی از مهمانان کتاب را اسباب‌بازی دوران کودکی خود معرفی کرد و نقش پررنگ پدر و وجود کتاب‌های متعدد ایشان را مهم‌ترین عامل کشش به کتابخوانی دانست. «پدرم نویسنده بودند و از بچگی در خانه‌ایی بزرگ شدم که پر از کتاب و نوشته بود.» «از کودکی پدرم اهل کتاب بود با کتاب‌ها بازی می‌کردم اسباب‌بازی‌ام کتاب بود.» برخی دوران مدرسه را آغاز کتابخوانی معرفی کردند و وجود کتابخانه در مدرسه را عامل کتابخوانی خود دانستند. یکی از میهمان برنامه کتابسازی در دوران پیش از مدرسه و تهیه روزنامه دیواری در دوران مدرسه خود را عامل مهم جذب به کتاب و کتابخوانی معرفی کرد. یکی دیگر از مهمانان، محیط کاری خود که صحافی و حروف‌چینی بود و تعامل نزدیکی که با انواع کتاب‌ها به واسطه محیط کار خود داشت را عامل اصلی کتابخوان شدن خود معرفی کرد.

۶- آیا فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی را رقیب کتاب و عاملی برای کاهش کتابخوانی می‌دانید؟

در پاسخ به سؤال فوق مهمانان نظرات متفاوتی با یکدیگر داشتند، برخی از آن‌ها فضای مجازی و مشغول شدن افراد به شبکه‌های اجتماعی را عاملی برای کاهش کتابخوانی عنوان کردند و مشغول کردن کودکان و نوجوانان با موبایل، تبلت و رایانه و دسترسی آسان کودکان به این وسایل توسط والدین و سرگرم کردن کودکان به آنان را در عدم رغبت کودکان و نوجوانان به مطالعه کتاب مؤثر دانستند. از

دیدگاه آن‌ها خواندن در فضای مجازی جزو سرانه خواندن قرار نمی‌گیرد. چون بسیاری از مسائلی که از این طریق خوانده می‌شود در زندگی فرد تأثیری نخواهد گذاشت. برخی دیگر از مهمانان فضای مجازی را تهدیدی برای کتاب ندانستند. از دیدگاه آنان این فضا به واسطه افزایش ارتباطات می‌تواند ابزاری کمک‌کننده به تبلیغ و ترویج کتابخوانی قلمداد شود.

۷- حیطه موضوعی مورد علاقه شما چیست (اولین قفسه‌ای که در کتاب‌فروشی به سراغش خواهید رفت کدام است)؟

هدف از سؤال فوق، غیر از تخصص اصلی مهمانان برنامه بوده است. بدین معنا که جدای از خواندن تخصصی در حوزه شغلی و تحصیلی چه حوزه‌ای را جهت خواندن کتاب انتخاب خواهند کرد. در پاسخ به این سؤال، داستان رتبه اول، شعر و تاریخ به‌ویژه تاریخ معاصر ایران به ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را به خود اختصاص دادند. تئاتر، نمایشنامه، عرفان و کتاب‌های کودکان موضوعات دیگری بودند که برخی از مهمانان بدان اشاره کردند. در پاسخ به سؤالی که چه کتابی در زندگی شما تأثیر داشته است کدام بوده است؟ بیش از هشتاد درصد مهمانان برنامه آثار گابریل گارسیا مارکز را یکی از بهترین آثار معرفی کردند و کتاب صدسال تنهایی وی را کتابی تأثیرگذار معرفی نمودند و مارکز را از نویسندگانی دانستند که مایلند با ایشان ملاقات و گفتگو داشته باشند. مرشد و مارگاریتا و آثار ویلیام شکسپیر از دیگر آثار موردعلاقه مهمانان بودند.

نتیجه‌گیری

تلویزیون به‌عنوان یک رسانه جمعی فراگیر که بیشتر وقت جامعه ایرانی را در اوقات فراغت براساس پژوهش سازمان صدا و سیما به خود اختصاص می‌دهد، می‌تواند در ترویج کتابخوانی و تبلیغ و معرفی کتاب به جامعه نقش مهمی داشته باشد. برای رسیدن به این هدف باید از رویکردهای مختلفی از جمله نمایش کتابخانه و قفسه‌های کتاب در دکور، نمایش نشست‌های ویژه کتاب، پخش آگهی‌های تلویزیونی با موضوع کتاب، نمایش فیلم‌هایی با درونمایه کتاب و کتابخوانی، استفاده از کتاب در لوکشین فیلم و دیالوگ شخصیت‌های اصلی و یا شخصیت‌های تأثیرگذار فیلم‌ها استفاده نماید. در هر کدام از برنامه‌های ذکر شده ابتدا باید از راهکارهایی استفاده نمود که مخاطب به برنامه تلویزیونی جذب شده و سپس بر بینه تأثیر بگذارد. یکی از شیوه‌هایی که تلویزیون در سال‌های اخیر برای جذب بیننده در پیش گرفته، بهره‌گیری از مشاهیر و افراد مشهور فرهنگی، هنری، ورزشی و ... است که می‌توان از حضور آن‌ها در برنامه‌های

گونگون برای دعوت به کتابخوانی استفاده نمود. به‌ویژه با برشمردن کتاب‌هایی که در زندگی آن‌ها مؤثر بوده یا معرفی کتاب‌هایی که برای آن‌ها جذاب بوده است یا توصیف عادت‌های خواندن خود، ارزش کتابخوانی را برای بینندگان روشن کنند. این شیوه به این دلیل اهمیت دارد که مشاهیر اغلب در جایگاه مرجعیت فکری جامعه قرار دارند و می‌توانند به‌شدت در سوق دادن جامعه به سمت خواندن مؤثر باشند (بیچرانلو، غفوری، مهربان، ۱۳۹۶). نتایج پژوهش مرادی و یغموری (۱۳۹۵) نشان داد که از دیدگاه کتابداران تلویزیون، به‌منزله قدرتمندترین و فراگیرترین رسانه ارتباط جمعی، بالاترین تأثیر را در جذب مخاطب دارد و می‌تواند وسیله‌ای مناسب در جذب حجم عظیمی از افراد به کتابخوانی باشد. بر اساس پژوهش آن‌ها، حضور چهره‌های سرشناس در معرفی کتاب، نمایش تصویری بخش‌هایی از متن کتاب، تیزرهای تبلیغاتی و نمایش مکرر آن در برنامه‌های تلویزیونی می‌تواند در جذب افراد به کتاب تأثیر چشمگیری داشته باشد. همچنین پژوهش آنان مشخص کرد برنامه پرمخاطب تلویزیونی خندوانه که یک برنامه سرگرم‌کننده و شاد است در معرفی کتاب و تشویق افراد به خواندن کتاب‌های معرفی‌شده نقش مهمی داشته است. نتایج پژوهش فیضی و امیرپناهی (۱۳۹۵) نیز نشان داد که تلویزیون با تولید برنامه‌های جذاب می‌تواند در ترویج کتابخوانی مؤثر باشد و برنامه‌های تلویزیونی خندوانه، کتاب‌باز و کتاب‌نامه موجب افزایش خواندن و خرید کتاب‌های معرفی‌شده در بین مخاطبان شده است.

برنامه کتاب‌باز هدف اصلی خود را همانگونه که کارگردان و دیگرمتصدی اجرای برنامه در مصاحبه‌های مختلف اظهار کردند، ارائه فضایی صمیمی و شاد جهت بحث و گفتگو درباره کتاب است که سعی دارد در کنار سرگرم‌کننده بودن، بیننده را نیز به کتابخوانی دعوت نماید. استفاده از یک مجری شناخته‌شده و همچنین دعوت از مهمانانی که از افراد مشهور در حوزه‌های تخصصی خود هستند و معرفی کتاب‌های مختلف توسط آن‌ها، بیان تأثیر مطالعه در زندگی حرفه‌ای و موفقیت آن‌ها، ارتباط بین خواندن و هنر و تأثیر خواندن کتاب در عمق بخشیدن به آثار هنری و دیگر حوزه‌های تخصصی از زبان مهمانان توانسته است به تأثیر عمیق خواندن اشاره و کتاب را به‌عنوان یکی از عوامل مهم و اثرگذار در ساخت جهان‌بینی انسان‌ها به بینندگان معرفی نماید. استفاده از فضایی پاتوق‌گونه و شاد، فراهم کردن چای، دمنوش و شربت توسط مجری برنامه برای مهمانان و حتی در برخی مواقع آشپزی توسط مجری به صمیمیت فضا افزوده است. استفاده از روش‌هایی شاد و سرگرم‌کننده برای معرفی کتاب مانند هایکو و بازی پانتومیم توسط میهمان و خواندن شعر، خواندن بخش‌هایی از کتاب توسط افراد شناخته‌شده در میان برنامه از ویژگی‌های شاخص این برنامه تلویزیونی در ترویج و معرفی کتاب است. یکی دیگر از وجوه

متمایز این برنامه معرفی مشاهیر و بزرگان ادبیات کهن ایران زمین از طریق هدیه دادن سردیس‌های آنان به مهمانان است که در بسیاری از موارد میهمان دلیل انتخاب سردیس موردنظر خود را که شامل معرفی کوتاهی از آن شخصیت است را بازگو نموده است. توجه ویژه مهمانان برنامه به شعر و ادب کهن ایرانی و ابراز علاقه آن‌ها به این آثار می‌تواند بیننده را به خواندن این آثار ترغیب نماید. آشنایی بینندگان با کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتابخانه ملی، مرکز تبادل کتاب و همچنین معرفی فرهنگ خرید کتاب و اضافه کردن کتاب به سبد خانوار، کتاب‌های صوتی، کتاب‌های تصویری، توجه به امر صادرات کتاب به‌عنوان یک کالای فرهنگی، اقتباس آثار ادبی در آثار سینمایی، تفاوت روایت داستانی و روایت سینمایی، تأثیر کتاب در تمامی حوزه‌ها از جمله آشپزی، ورزش، دوبله، هواشناسی، گویندگی، شعر، نقاشی و... از بخش‌های ویژه این برنامه تلویزیونی بود.

نتایج پژوهش نشان داد که کودکی نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در ایجاد عادت به خواندن داشته است و خانواده به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند این عادت را در کودکان و نوجوانان ایجاد کند معرفی شده است. پدر و مادر کتابخوان، وجود کتاب در محیط خانه، کتابخوانی اعضای خانواده در تقویت کردن عادت به خواندن در کودکی نقش دارد. قصه‌گویی و کتابخوانی از ابتدای تولد کودک تا سال‌های قبل از ورود به دبستان نه تنها باعث افزایش قدرت شنیداری کودک می‌گردد، بلکه قدرت تخیل آن‌ها را نیز افزایش می‌دهد. مراکز همانند کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و وجود منابع خواندنی همچون کیهان بچه‌ها، معلمان و توجه به بحث کتابخوانی در مدارس، وجود کتابخانه در مدارس، زنگ انشاء، کتاب‌سازی و انجام فعالیت‌هایی مانند روزنامه‌دیواری و همچنین معرفی کتاب‌های جذاب و خواندن آن‌ها از دیگر عوامل مؤثر در ایجاد عادت به کتابخوانی توسط مهمانان مطرح شدند. امکانات جدیدی همچون کتاب‌های صوتی، کتاب‌های تصویری و همچنین قرار گرفتن فرزندان در محیط کتابخانه، خرید و هدیه دادن کتاب نیز از عوامل مؤثر در علاقه‌مند کردن کودکان و نوجوانان به کتابخوانی است.

به باور مهمانان برنامه، فضای مجازی کارکردی دوگانه دارد. برخی معتقدند که می‌توان از ظرفیت‌های نوین فناوری اطلاعات و ارتباطات جهت تبلیغ و ترویج کتاب و افزایش فرهنگ کتابخوانی استفاده نمود و برخی دیگر فضای مجازی را دلیلی برای سطحی‌نگری، کاهش تمرکز و از عوامل بی‌توجهی به کتاب دانستند. شعر، ادبیات و تاریخ به‌ویژه تاریخ معاصر سه حیطه موضوعی پرخواننده توسط مهمانان معرفی گردیدند. از مهم‌ترین نویسندگانی که در برنامه معرفی شدند گابریل گارسیا مارکز و از مهم‌ترین کتاب‌های تأثیرگذار کتاب صدسال تنهایی و بعد از آن مرشد و مارگاریتا و آثار ویلیام شکسپیر بودند.

نهادهای مختلف فرهنگی که در زمینه کتاب فعالیت می‌کنند همچون کتابخانه‌های عمومی که با همه افراد جامعه سروکار دارند، می‌توانند از رویکردهایی شادی که در این برنامه استفاده شد، هم در فضا سازی و هم در ارائه خدمات و برنامه‌های خود استفاده کنند و همچنین با چنین برنامه‌هایی همکاری کرده و باعث شناخت بیشتر کتابخانه‌ها شوند. در کنار نقاط مثبت برنامه، یکی از ضعف‌های برنامه عدم معرفی آثار برتر نویسندگان مطرح معاصر ایرانی به بینندگان و تبلیغ آن‌ها بوده است. در برنامه، کتابخانه به‌عنوان یکی از نزدیک‌ترین مراکز به بحث کتاب و کتابخوانی حضور بسیار کم‌رنگی داشت و می‌توانست معرفی اجمالی از برخی از کتابخانه‌ها از جمله کتابخانه‌های عمومی انجام شود و امکانات و خدماتی که توسط این مراکز به مردم داده می‌شود، در برنامه معرفی گردد. کتابداران به‌عنوان مشاوران امین مردم در کتابخانه‌ها در برنامه حضور نداشتند. معرفی مؤسسه‌های شاخص در امر کتاب همچون کتابخانه‌های عمومی، شورای کتاب کودک و نوجوان و اقدامات صورت گرفته در زمینه ترویج خواندن و همچنین معرفی مروجان خواندن می‌توانست علاوه بر شناخت بیشتر آن‌ها باعث افزایش انگیزه در امر ترویج خواندن در جامعه شود.

منابع

- بیچرانلو، عبدالله؛ غفوری، محبوبه و مهربان، زهرا (۱۳۹۶). نقش تلویزیون در ترویج مطالعه و کتابخوانی در ایران. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، ۲۴(۱)، ۹۳-۱۲۰.
- خبرگزاری فارس (۱۳۹۶). گزارش فارس از پشت صحنه برنامه کتاب باز: این برنامه از لانه جاسوسی روی آنتن می‌رود! / ماجرای مجری شدن «سروش صحت» / غبارروبی از کتاب‌های یاد رفته. بازیابی شده از: <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=۱۳۹۶۰۷۱۷۰۰۸۵۴>
- روشنی، میلاد (۱۳۹۵). نگاهی مختصر به برنامه‌های کتاب، کتابخوانی، نشر و حوزه‌های مرتبط صداوسیما در چند سال اخیر (بخش اول: تلویزیون). کتابدار، ۲، ۲(۲). بازیابی شده از: <http://lib2mag.ir/۴۳۹۰/a-quick-look-at-the-program-book-reading-radio-and-television-broadcasting-and-related-areas-in-recent-years-part-i-tv/>
- زارعی، عیسی (۱۳۹۵). رسانه ملی و فرهنگ کتابخوانی. تهران: مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما.
- صالحی امیری، رضا؛ کاوسی، اسمعیل و تقدسی، پوراندخت (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر در صادرات کالاهای فرهنگی در ایران و ارائه راهبردهای مدیریتی. مدیریت فرهنگی، ۴(۹)، ۷۳-۹۳.
- فیضی، اکبر؛ امیرپناهی، کامل (۱۳۹۵). بررسی نقش تلویزیون در ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی. اجلاس منطقه‌ای فرهنگ مطالعه و کتابخوانی آسیب‌شناسی و راهکارها، زنجان، اداره کل آموزش و پرورش استان زنجان.

مرادی، خدیجه؛ یغموری، فائزه (۱۳۹۵). نقش تبلیغات تلویزیونی در جذب مخاطب: بررسی برنامه "خندوانه، کتاب

و زندگی". فصلنامه کتاب مهر، ۶(۱۹ و ۲۰).

لزگی، حبیب‌الله؛ مرادعباسی، مزدا (۱۳۸۹). اقتباس سینمای ایران از ادبیات داستانی معاصر. پژوهش‌های زبان و

ادبیات فارسی، ۱(۵)، ۸۵-۱۰۰.